

מעשה קטן

זה לא סתם חרק. זו דרישת שלום בת 40 מיליון שנה, שהגיעה מעולם שונה לחלוטין דור בורשטיין צילום: לבון ביס

●●● בחדר, על הקיר מימיני, גבוה, ליד התקרה, מעל ראשי תלוייה נמלה. היא ענקית – אורכה כ-90 ס"מ, כחצי מגובהי שלי. היא לא בחיים. לא הרגו אותה כדי לצלם אותה: היא נלכדה וקפאה בענבר, כלומר בשרף עצים מאובן. צילם אותה לבון ביס, צלם בריטי. ההגדלה העצומה שהוא השיג, בלי לאבד חדות, התאפשרה הודות לטכניקת הצילום המיוחדת שפיתח. הוא מצלם חרקים באלפי רצועות צרות מבעד למיקרוסקופ, ואז מרכיב את הרצועות הדקיקות לחרק שלם על המחשב. אני תוהה אם נמלים רואות זו את זו כה מקרוב מאוד.

פירוש שם משפחתי בפולנית הוא "ענבר". גם מסיבה זו קניתי עותק מהצילום של ביס. עבורי, הנמלה הזאת נמצאת בפנים, כמו דמות חלום שזוכרים ונושאים אותה. אבל גם בלי הענבר הייתי רוצה בנוכחותה הקרובה. אנסה להבין כאן מדוע.

היותה יחידה, שלא כמו בטבע (אין נמלים במנותק מקן), מקנה לה אינדיבידואליות. הציילום הזה הוא כמעט שם פרטי. ההגדלה מבטלת את המרחק בין אדם ונמלה שיוצרים הפרשי הגודל והמאסה בטבע. אבל אין זה רק עניין של גודל פיזי, כי ההגדלה מאפשרת התבוננות, מאפשרת לראותה באמת ולראשונה. זרועותיה הקדמיות נראות דומות למדי לזרועות של אדם. לט. ארבע רגליה האחרות, האחוריות, מקופות לות ומתכנסות למקום אחז. גם הכלבה שלי לפעמים נחה כך ולהבדיל, כך מונחים גם טלאים עקודים. הנמלה כמו ידעה שלא תוכל ללכת עוד הלאה, והתכנסה לנקודה אחת, התקפלה במחווה עוברית של כניעה לשרף המצמי. עיניה המורכבות חסרות עפעפיים, והן נותרו פקוחות. היא לא יכלה שלא לראות את הוהב הקטלני שחול עד שחרץ את גורלה.

היו בעבר הרחוק מי שיכלו לראות נמלים כגדולות בלי מיקרוסקופ ובלי טכנולוגיה. לא כגדולות מבחינה חזותית, אלא גדולות כסוד גדול, כמורכבות גדולה. אנשים אלה ראו אותן בעין הדמיון ובעין החמלה. יהודה הלוי, בשנת 1139, כתב: "שִׁחְקֵמְתוֹ וְהִנְהִיגְתוּ בִיצִירַת הַנְּמָלָה וְהִנְהִיגְתוּ לְשִׁמְשׁ וְגִלְגָּלָה" (ספר הכוזרי ג', י"ז, בתרגום מערבית-יהודית של יהודה אבן תיבון), כלומר, מה חוכמת האל ביצירת הנמלה והדבורה

— ומי שירצה יחליף את המילה "האל" ב"הטבע" או "היקום", המילה אינה חשובה — אינה פחותה מחוכמתו במישור האסטרונומי. ליצור כוכב וליצור נמלה הם שני דברים הדורשים חוכמה אינסופית, ושניהם בלתי אפשריים באותה מידה עבורנו, בני האדם. למען האמת, האסטרונומיזקאי מרטיין ריס, שכיהן כאסטרונום המלכותי של בריטניה, טען שח" רק הוא יצור מורכב הרבה יותר מכוכב. כך או כך, ההזמנה במכתבו של יהודה הלוי היא לעמוד מתחת לשמש ומעל לנמלה, להיות איתן ברצף אחז, לחוש עטופים במורכבות

האינסופית הזאת ולהיות המורכבות הזאת בעצמנו. הרי איננו פחות פלאיים מאלה ומאלה. בתלמוד הבבלי (חולין ס"ג, ע"א) אנו מוצאים שכשרבי יוחנן שהיה רואה נמלה, הוא נהג לומר את הפסוק (תהילים ל"ו, ו') "צִדְקַתְךָ כְּהַרְרֵי אֵל". הנמלה הזכירה לו צדק עצום. רש"י פירש שהטעם לציטוט הפסוק ה"גדול" הזה על הנמלה הוא שאפילו בנמלה יש חיות כביצור גדול. הפסוק שציטט רבי יוחנן הוא, במלואו, "צִדְקַתְךָ כְּהַרְרֵי אֵל, מִשְׁפָּטֶיךָ תִּהְיוּ רָפָה, אָדָם וּבְהֵמָה תוֹשִׁיעַ ה'". נמלה היא כמובן לא "בהמה", אבל היא זקוקה לישועה, כלומר לחמלה, כמו

האדם. אדם שוקל פי מיליון מנמלה, אבל מי דת החמלה שנמלה זקוקה לה זהה לזו של כל יצור אחר, וכל אדם ככלל זה. אני בטוח לחלוטין טין שבהחלטה לצאת למלחמה, למשל, איש לא לקח בחשבון את הנמלים שייפגעו. למה זה נראה לנו הגיוני?

הציטוטים העתיקים האלה מגדילים את הנמלה מבחינת חשיבותה כפי שהצילום של לבון ביס מגדיל אותה מבחינה חזותית. באורח פלא הטכנולוגיה המתקדמת ביותר והחוכמה העתיקה מתלכדים, תומכים זה בזה, ואמרים את אותו הדבר, מסרבים לזיהוי המובן מאליו של קטנות עם חוסר חשיבות, מסרבים למבט האדיש ביצור, שגם אם נשכח את יכולותיו החברתיות והאדריכליות, הוא פלא גמור מצד מבנה גופו. אבל למה לשכוח? ווילסון והלדב"ל, בספרם המדהים "מסע אל הנמלים", כותבים, בין היתר, שיש נמלים שיודעות לזרוע פאניקה אצל היריב על ידי חיקוי ריח הפחד שלו; נמלים הן היצור האגרסיבי ביותר בטבע, הם מוסיפים, ולכן להערכתם "אילו לנמלים היה נשק גרעיני, קרוב לוודאי שהיו מחסלות את העולם תוך שבוע". עם זאת, נמלים אינן נוקמות.

בראשית המאה ה-16 נמלים כמעט גירשו את הפולשים הספרדים מהיספניולה ומג'מייקה; נמלים מדברות באמצעות ריח, ואפשר לתאר את תחביר הריח של שפתן; כל הנמלים עלי אדמות שוקלות כמו כל בני האדם, פחות או יותר; במוח של נמלה יש כח" צי מיליון תאי עצב; ביפן נמצא "קן-על" שיש בו כ-306 מיליון פועלות, מיליון מלכות ו-45 אלף קנים מחוברים, המתפרסים על פני 2,700 קמ"ר. זה כמו 50 פעם תל אביב, או בערך בגודל של טוקיו. אפשר להמשיך ברשימה הזאת בלי סוף. אבל אחזור לנמלה שלי.

היא חיה באזור שהוא היום הים הבלטי, לפני 40-45 מיליון שנה, הרבה לפני היות אדם עלי אדמות. הרי האלפים והרי ההימלאיה רק החלו להתרומם כשהנמלה הזאת הלכה ביער בצפון אירופה, ככל הנראה ביער טרופי, אולי במה שהוא היום צפון פולין. כשהיא טיפסה על העץ ששרפו הביא למוותה לא היה קרח בקטבים, אלא יערות ובעלי חיים כמו תנינים קדומים וצבים. היא דרישת שלום מעבר עמוק מאוד ומעולם שונה לגמרי. בעת ובעונה אחת היא כה מופרת, כה דומה לנמלים שכולנו יכולים לראות מדי יום.

אני מרים שוב את הראש אל הנמלה המרחפת מעליי כמלאך נטול כנפיים, שוחה בענבר הקרוש בלי לזוז ממקומה. אני מזכיר לעצמי שהיא היתה יצור ממש, ועיה, שחי והתרוצץ והיה חלק מקן. אף אחד מספרינו ומציורינו לא ישרוד 40 מיליון שנה, אפילו לא כהעתק. הנמלה הזאת קפצה אל חדרי ואל העיתון ואל עינינו היישר מן האַאוֹקוֹן. היא כה רחוקה ממולדתה, במקום ובעיקר בזמן. בזמן המלחמה הבטחתי בה בכל פעם שהתארגנתי לירידה למקלט, נשאתי אותה בענבר שבתוך ראשי וירדתי איתה למקלט בשלוש לפנות בוקר.

בתוך כל כך הרבה אלימות, הנמלה הזאת נוסכת בי הבהוב של ביטחון, כאילו זכיתי לפגוש יצור ששמו הוא הנצח, יצור ששמו הוא החיים. ■

נמלה היא יצור מתוחכם להפליא. ווילסון והלדב"ל, בספרם המדהים "מסע אל הנמלים", מציינים בין היתר שיש נמלים שיודעות לזרוע פאניקה אצל היריב על ידי חיקוי ריח הפחד שלו. נמלים הן היצור האגרסיבי ביותר בטבע, הם מוסיפים, ולכן להערכתם "אילו היה להן נשק גרעיני, קרוב לוודאי שהיו מחסלות את העולם בתוך שבוע"